

Олександр Шашкевич

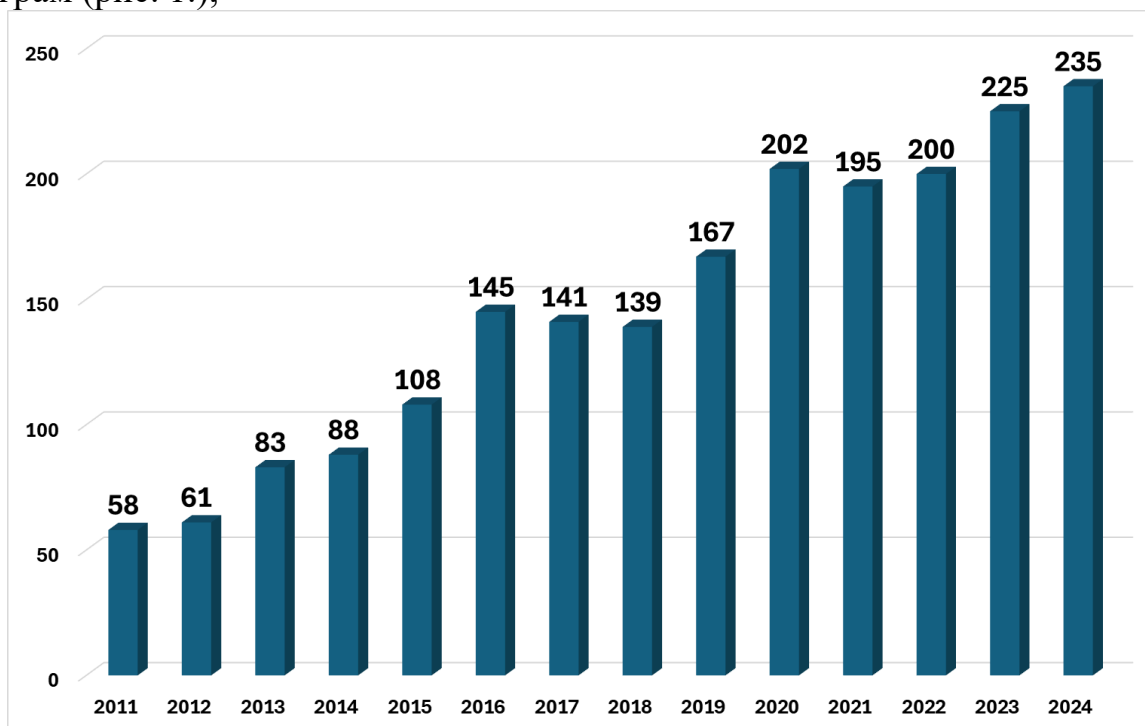
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМАТИКА НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Стійка проблема пенсійного забезпечення в Україні є актуальною враховуючи ряд економічних, демографічних та соціальних викликів. До основних проблем належать:

1) демографічна криза – через старіння населення зростає кількість пенсіонерів (10328,1 тис. осіб) [1] при одночасному зменшенні працездатного населення (за експертними оцінками KSE за війну кількість зменшилася з 17,4 млн до 12,5 млн осіб) [2]. Це суттєво збільшує навантаження на Пенсійний фонд України, адже кількість внесків скорочується, а потреба в пенсіях зростає;

2) фіскальне навантаження на державний бюджет. Пенсійний фонд України переважно фінансується з держбюджету, що створює додатковий тиск на економіку, а бюджетні кошти, спрямовані на покриття дефіциту Пенсійного фонду, можна було б використати для інших соціальних чи економічних програм (рис. 1.);

**Рис. 1. Обсяги дотацій Пенсійному Фонду України
з Державного бюджету України в 2011-2024 рр., млрд грн**

3) низький рівень пенсій. Навіть при фінансовій підтримці держави, середній розмір пенсії, що є еквівалентом 143 дол. США, залишається низьким та не забезпечує належний рівень життя для більшості пенсіонерів, знижує купівельну спроможність літніх людей та погіршує їх соціальне становище;

4) висока питома вага «тіньової економіки». За розрахунками Мінекономіки рівень тіньової економіки у 2021 році становив 32% від обсягу офіційного ВВП [3]. Це призводить до зменшення обсягу надходжень у систему соціального страхування та подальшого збільшення дефіциту Пенсійного фонду України.

5) застаріла пенсійна система. Чинна система пенсійного забезпечення здебільшого базується на солідарній основі (тобто внески поточних працівників йдуть на виплату пенсій нинішнім пенсіонерам). Це створює залежність від демографічних змін і ускладнює можливості для довготривалого планування та модернізації.

6) недовіра до накопичувальної системи. Через нестабільність і відсутність належного регулювання, українці, переважно, не довіряють накопичувальним пенсійним фондам. Впровадження повноцінної накопичувальної системи потребує фінансової грамотності та ефективного державного регулювання.

Пенсійна система в Україні потребує комплексної реформи для забезпечення довгострокової стабільності, справедливого рівня виплат і зниження тиску на бюджет.

Можливими шляхами вирішення «пенсійного колапсу» є:

- впровадження накопичувальної пенсійної системи, що дозволить громадянам робити особисті заощадження, які накопичуватимуться і забезпечуватимуть додатковий дохід після виходу на пенсію;
- збільшення пенсійного віку (хоча це соціально непопулярне рішення, воно може зменшити навантаження на систему);
- підвищення прозорості та ефективності Пенсійного фонду, включно з боротьбою проти тіньових зарплат;
- створення стимулів для участі у офіційній економіці та сплати внесків.

Проблемами та викликами є:

1) недостатній рівень довіри до недержавного пенсійного страхування (НПС). В Україні є проблема низької довіри до фінансових установ через історичні прецеденти банкрутств та шахрайства. Люди часто бояться вкладати свої кошти у недержавні фонди;

2) ризик інвестицій. Кошти в недержавних фондах інвестуються на фінансових ринках, що означає певний ризик втрати через невдалі інвестиції або економічні кризи;

3) недостатня поінформованість населення. Багато громадян не мають достатнього рівня фінансової грамотності для розуміння переваг НПС і можливостей накопичення на пенсію;

4) відсутність жорсткого регулювання. Система НПС потребує ефективного регулювання та нагляду, щоб мінімізувати ризики зловживань з боку недобросовісних фінансових установ.

НПС є важливою альтернативою державної пенсійної системи та базується на накопичувальній моделі, де кожен працівник самостійно накопичує кошти для свого пенсійного забезпечення через внески в фінансові установи, які мають відповідну ліцензію. НПС дозволяє громадянам формувати індивідуальний

капітал, який накопичується та інвестується для отримання додаткових пенсійних виплат після досягнення пенсійного віку.

Основні характеристики та переваги НПС:

1) накопичення. Кошти, внесені на рахунок учасника, накопичуються з часом й інвестуються, що дозволяє не тільки зберегти їх від інфляції, а й отримати додатковий дохід;

2) контроль за власними заощадженнями. На відміну від солідарної системи державного пенсійного забезпечення, в НПС кожен учасник має свій особистий рахунок і зберігає власні внески, які будуть використані для його пенсії;

3) гнучкість у розмірі внесків та умовах виплат. Громадяни можуть самостійно обирати розмір внесків та періодичність їх сплати, що дозволяє підлаштовувати програму під свої фінансові можливості. Виплати також можуть бути отримані в різних формах: одноразово, щомісячно, або у вигляді довічної ренти.

4) захист від інфляції. Фінансові установи, як правило, інвестують кошти в різні фінансові інструменти (цінні папери, депозити тощо), що дозволяє захистити заощадження від знецінення.

5) податкові пільги. Держава надає податкові знижки для учасників НПС, що стимулює громадян користуватися недержавним пенсійним накопиченням.

Переваги та ризики НПС відображені в табл.1.

Таблиця 1

Переваги та ризики НПС відповідно до норм законодавства України [4-7]

Переваги та ризики пенсійного накопичення	Банки	Недержавні пенсійні фонди	«Лайфові» страхові компанії
Ліцензія регулятора	+	+	+
Дохідність	середня	невисока	невисока
Термін накопичення	1 рік	10 років та більше	10 років та більше
Можливість банкрутства	+	–	–
Ризиковість	Висока	Середня	Низька
Державні гарантії	Фонд гарантування вкладів	–	–
Індексація внесків (захист від інфляції)	–	–	+
Можливість дострокового розірвання договору без суттєвих втрат	+	–	–
Перестрахування	–	–	+
Захист від непередбачуваних подій	–	–	+
Податкові знижки на внески	+	+	+

Довгострокове накопичення та захист життя через «лайфові» страхові компанії є популярними інструментами фінансового планування, які дозволяють не лише накопичувати кошти, але й забезпечити захист на випадок непередбачуваних подій. Ці послуги об'єднують елементи страхування життя та інвестицій, надаючи можливість накопичити певний капітал і одночасно захистити себе та близьких.

Накопичувальне страхування життя – це вид страхування, який дозволяє поступово накопичувати кошти на рахунку клієнта. Частина сплачених внесків інвестується, щоб збільшити суму накопичень, а інша частина йде на страхове покриття. Таке накопичення може бути використане для забезпечення пенсії, освіти дітей, купівлі житла чи інших довгострокових фінансових цілей.

«Лайфові» страхові компанії надають гарантований страховий захист на випадок смерті застрахованої особи, що дозволяє родині отримати грошову компенсацію в разі втрати годувальника. Це забезпечує фінансову підтримку сім'ї у складних ситуаціях. Також ці компанії пропонують гнучкі умови, що дозволяють клієнтам адаптувати програми до їхніх фінансових можливостей (наприклад, можна змінювати розмір внесків або додати додаткові страхові

Різновидами програм накопичувального страхування життя є:

1) класичне накопичувальне страхування. Забезпечує як накопичення, так і страхування життя. Дохідність таких програм зазвичай фіксована або гарантована;

2) інвестиційне страхування життя (unit-linked). Власник полісу сам обирає інвестиційний портфель, а дохідність залежить від ринкової ситуації. Це дає можливість отримати вищий дохід, але й несе інвестиційний ризик;

3) комбіновані програми. Об'єднують накопичувальне та інвестиційне страхування, дозволяючи частину коштів вкладати у стабільні інструменти, а іншу частину – у більш ризикові, але потенційно дохідні активи.

Довгострокове накопичення та захист життя через «лайфові» страхові компанії є ефективним інструментом для фінансового планування та забезпечення стабільності. Такі продукти підходять людям, які прагнуть одночасно накопичувати кошти на майбутнє та мати фінансовий захист на випадок непередбачуваних обставин. Проте при виборі програми важливо уважно оцінити всі умови, ризики та зобов'язання, а також звернутися за консультацією до фахівців, щоб обрати оптимальний варіант.

Перспективними векторами розвитку НПС є:

– підвищення фінансової грамотності населення. Інформування громадян про важливість накопичень на пенсію та переваги НПС сприятиме популяризації цієї системи.

– покращення державного регулювання. Введення більш жорстких вимог до фінансових установ для захисту інтересів вкладників допоможе зміцнити довіру до НПС.

– інвестиційна диверсифікація. Фінансові установи можуть забезпечувати стабільність і зниження ризиків через диверсифікацію інвестиційного портфеля, що зробить НПС привабливішим для учасників.

– стимулювання роботодавців до участі в НПС. Введення податкових пільг для компаній, що сплачують внески за своїх працівників до фінансових установ, допоможе розширити охоплення населення.

НПС може стати ефективним інструментом для забезпечення гідної пенсії. Проте для цього потрібна активна участь держави у регулюванні та стимулюванні системи, а також зусилля щодо підвищення довіри населення і розвитку фінансової грамотності.

Список використаних джерел:

1. Інформація щодо чисельності отримувачів пенсій через банки та виплатні об'єкти поштового зв'язку за вересень 2024 року. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2167981-informatsiya-shhodo-chyselnosti-otrymuvachiv-pensij-cherez-banky-ta-vyplatni-ob-yekty-poshtovogo-zv-yazku-za-veresen-2024-roku/>
2. Чисельність робочої сили в Україні за війну впала з 17,4 млн до 12,5 млн і продовжить знижуватися – KSE. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/926831.html>
3. Тіньова економіка: Аналітична записка. Жовтень 2022 р. URL: <https://me.gov.ua/view/74e86de5-126a-4849-94d5-7d4ea048e4b8>
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 08.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
5. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9.07.2003 р. № 1057-IV. Дата оновлення: 22.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.
6. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. Дата оновлення: 08.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n2320>.
7. Податковий кодекс України: Закон України від 2.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112